

*Nezdoimynoga Olena, Poltava state agrarian academy,
Docent, Ph.D., the Faculty of Accounting and Finance,
E-mail: elena.nezdoimynoga@gmail.com*

*Levchenko Zoya, Poltava state agrarian academy,
Professor, Ph.D., the Faculty of Accounting and Finance,
E-mail: slzm@ukr.net*

*Khodakivska Liliya, Poltava state agrarian academy,
Docent, Ph.D., the Faculty of Accounting and Finance,
E-mail: hodak_katya@hotmail.com*

*Mats Tetiana, Poltava state agrarian academy,
Docent, Ph.D., the Faculty of Accounting and Finance
E-mail: matstany@ukr.net*

Prospects for the development of the Ukrainian agrarian sector

*Нездойминога Олена, Полтавська державна аграрна академія,
доцент, кандидат економічних наук, факультет обліку та фінансів
E-mail: elena.nezdoimynoga@gmail.com*

*Левченко Зоя, Полтавська державна аграрна академія,
професор, кандидат економічних наук, факультет обліку та фінансів
E-mail: slzm@ukr.net*

*Ходаківська Лілія, Полтавська державна аграрна академія,
доцент, кандидат економічних наук, факультет обліку та фінансів
E-mail: hodak_katya@hotmail.com*

*Мац Тетяна, Полтавська державна аграрна академія,
доцент, кандидат економічних наук, факультет обліку та фінансів
E-mail: hodak_katya@hotmail.com*

Перспективи розвитку аграрного сектору України

Актуальність проблеми. Аграрний сектор є важливою стратегічною галуззю української національної економіки, яка забезпечує продовольчу безпеку та продовольчу незалежність нашої держави. При тому, що аграрний сектор забезпечує близько 60% фонду споживання населення, посідає друге місце серед секторів економіки у товарній структурі експорту та все ж залишається практично єдиною галуззю, яка протягом

багатьох років забезпечує позитивне зовнішньоторговельне сальдо. У той же час в умовах сучасного розвитку особливо актуальним стає питання ефективного виробництва і реалізації сільськогосподарської продукції, що в цілому забезпечить підвищення добробуту населення країни.

Аналіз досліджень та публікацій. Для України нарощування виробництва сільськогосподарської продукції має стратегічне значення для підйому національної економіки. Вивченню особливостей розвитку аграрного сектора економіки України присвячені публікації В. Месель-Веселяк [8], П. Ю. Курмаєв [2], С. В. Майстро [3], А. С. Музиченко [4] та ін. Разом з тим недостатньо дослідженими залишаються питання, пов'язані з підвищенням ефективності аграрного виробництва в Україні.

Мета та завдання статті. Метою даної статті є дослідження перспектив розвитку аграрного сектора України в цілому, що можливо за рахунок ефективного регулювання виробничо-реалізаційної діяльності кожного регіону.

Основні результати дослідження. Особлива роль аграрного сектора в соціально-економічному житті країни обумовлюється унікальним поєднанням сприятливих природно-кліматичних умов та геостратегічним положенням, спроможністю України зайняти вагоме місце на міжнародному продовольчому ринку [1].

Ефективність виробництва сільськогосподарської продукції залежить від якості земельних ресурсів та технології вирощування. На сьогодні розораність земель в Україні складає 78,1 %, що перевищують аналогічні показники багатьох країн світу (табл. 1).

Таблиця 1

Структура сільськогосподарських угідь України та інших країн світу

Країна	Угіддя, всього, млн. га	Рілля		Кормові угіддя		Інші	
		млн. га	питома вага, %	млн. га	питома вага, %	млн. га	питома вага, %
Австрія	3,5	1,4	40,0	2	57,1	0,1	
Білорусь	9,4	5,6	59,6	3,1	33,0	0,7	7,4
Велика Британія	17,6	5,7	32,4	11,1	63,1	0,8	4,5
Канада	73,4	45,7	62,3	27,9	38,0	-0,2	0,5
Німеччина	17,1	11,8	69,0	5,2	30,4	0,1	0,6
Польща	18,7	12,6	67,4	4	21,4	2,1	11,2
Росія	210,2	122,6	58,3	78	37,1	9,6	4,6
США	426,9	173,5	40,6	239,2	56	14,2	3,4
Франція	30,3	18,5	61,1	11,1	36,6	0,7	1,8
Україна	41,6	32,5	78,1	7,9	19,0	1,2	2,9

В той же час слід відзначити, що рівень рентабельності виробництва підприємствами продукції сільського господарства в цілому в 2016 році склав 37,3 %, тоді

як у 2015 році даний показник був на рівні 45,6 % (рис. 1). Суттєве зниження рентабельності виробництва спостерігається в галузі тваринництва (7,7 % у 2016 році, на відміну від 22,1 % у 2015 році), що пов'язано з різким зменшенням поголів'я тварин та високим темпом росту собівартості виробництва.

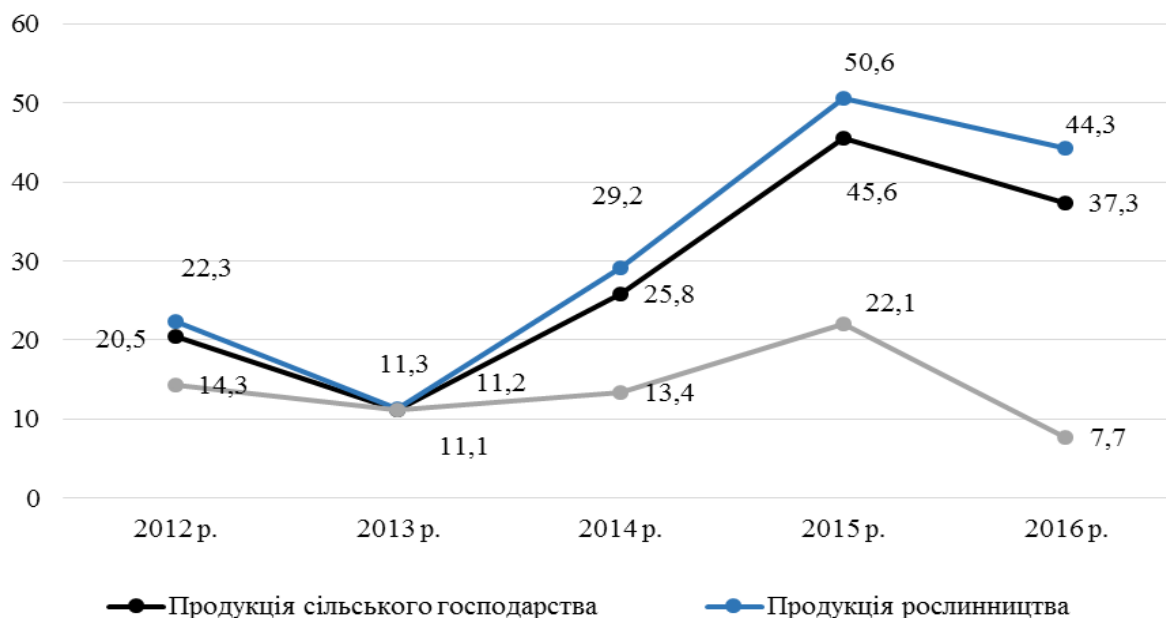

Рис. 1. Динаміка рентабельності виробництва продукції сільськогосподарської України за 2012-2016 рр., %

Незважаючи на те, що рівень рентабельності виробництва продукції сільськогосподарської в Україні у 2016 році дещо знизився, динаміка виробництва сільськогосподарської продукції є позитивною. Так, в 2016 році обсяг виробництва сільськогосподарської продукції склав 715,7 млрд. грн., що більше від 2015 року на 6,2%. При цьому показник ефективності використання земельних ресурсів, тобто рівень виробництва сільськогосподарської продукції на 100 га сільськогосподарських угідь становив 254,6 тис. грн., що на 6,3 % більше в порівнянні з 2015 роком та свідчить про підвищення ефективності аграрного виробництва (рис. 2).

Згідно офіційних даних Міністерства аграрної політики та продовольства України у 2016 році 57,0 % виробництва сільськогосподарської продукції забезпечували сільськогосподарські підприємства, а 43,0 % - господарства населення. В той же час слід відмітити, що в структурі видів аграрної продукції, господарства населення більше спеціалізується на тваринництві (54,4 %), а сільськогосподарські підприємства – на рослинництві (61,3 %).

Рис. 2. Динаміка виробництва сільськогосподарської продукції в Україні в 2012-2016 рр.

Важливе значення для розвитку аграрного виробництва країни має ефективний розвиток галузі в її регіонах, що визначається не тільки обсягами виробництва сільськогосподарської продукції, але й рівнем матеріально-технічного забезпечення, що також впливає на формування собівартості продукції сільськогосподарського виробництва та ціна її реалізації на внутрішньому та зовнішньому ринках збуту.

Україна складається з 24 областей (регіонів), де аграрні підприємства та господарства населення займаються виробництвом сільськогосподарської продукції. Для забезпечення перспективного розвитку галузі важлива чітко розмежовувати перспективні області для розвитку аграрного виробництва та ті, що не спеціалізуються в аграрному виробництві.

Проведені дослідження показали, що у 2016 році найбільшу питому вагу, або перше місце серед регіонів за рівнем виробництва продукції сільськогосподарства як рослинництва, так і тваринництва, посіла Вінницька область (рис. 3). Друге місце зайняла Полтавська область в цілому по Україні та по виробництву продукції рослинництва (7,2% в загальній структурі), хоча за рівнем виробництва продукції тваринництва дана область зайняла лише п'яте місце. В першу п'ятірку за рівнем виробництва сільськогосподарської продукції увійшли області центрально-східного регіону України (Вінницька, Полтавська, Київська, Харківська та Дніпропетровська). В п'ятірку областей з найнижчими

показниками виробництва продукції сільського господарства увійшли Закарпатська, Чернівецька, Луганська, Івано-Франківська та Рівненська області.

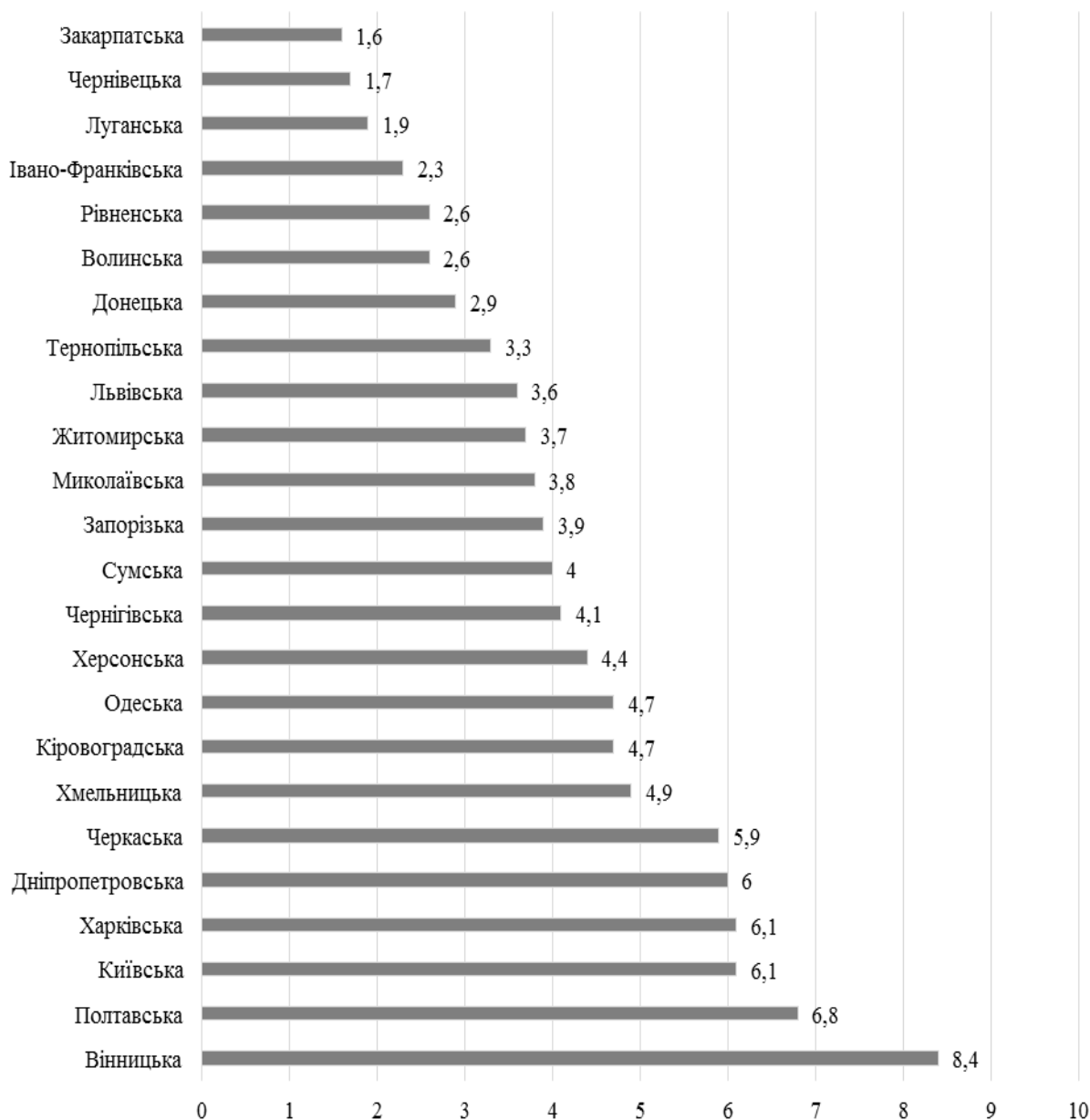

Рис. 3. Ранжування регіонів за обсягом виробництва продукції сільського господарства у 2016 році (частка у загальному обсязі), % [6]

Таким чином, можна зробити висновок, що при розробці програм розвитку аграрного сектору України, державним органам необхідно враховувати показники ефективності діяльності окремого регіону і більше спрямовувати коштів на підтримку саме в них. Якщо Вінницька область займає перше місце за обсягом виробництва продукції сільського господарства маючи недостатню матеріально-технічну базу для

підвищення урожайності сільськогосподарських культур, або вирощуванню сільськогосподарських тварин, то необхідно підтримати такий регіон і відповідно збільшити обсяги фінансування галузі для забезпечення більш стрімкого зростання показників. Якщо Полтавська область займає передове місце в якості виробника продукції рослинництва, необхідно виділяти більше коштів на підтримку розвитку селекційної роботи, адже саме полтавські наукові аграрні установи забезпечили виведення сучасних сортів пшениці, що вирощується сьогодні в багатьох країнах світу за рахунок високого рівня врожайності та стійкості до несприятливих змін природно-кліматичних умов.

На сьогодні Україна залишається одним з найбільших світових виробників та експортерів сільськогосподарської продукції. Так, за офіційними даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, експорт українських аграрних та харчових продуктів у 2016 році на \$ 15,5 млрд. перевищив за минулий рік і склав 42,5 % від загального експорту країни. Зовнішньоторговельний обіг продукції агропромислового комплексу за 2016 рік досяг у вартісному \$ 19,6 млрд. Головними продуктами експорту в 2016 році традиційно стали такі товари як зернові культури, олія та насіння олійних культур, а також соя, цукор та м'ясо. Найбільшу частку в структурі експорту сільськогосподарської продукції позаймають країни Азії (45,9 %) (рис. 3). Важливо також відмітити, що позитивне сальдо двосторонньої аграрної торгівлі між Україною та ЄС у 2016 році склало понад \$2,3 млрд. Зовнішньоторговельний обіг сільськогосподарською продукцією між Україною та країнами ЄС за 2016 рік склав \$6182,9 млн. Основні торговельні партнери за найбільшою часткою у торгівлі: Іспанія -15,3%, Польща - 14,3 %, Нідерланди – 14 %, Італія - 12,6 %, Німеччина - 10,1 %, Франція - 8,4 %, Бельгія - 3,2 %, Великобританія – 3 %, Португалія - 2,7 %, Румунія - 2,2 %, Греція –2 %, Угорщина - 1,96 %.

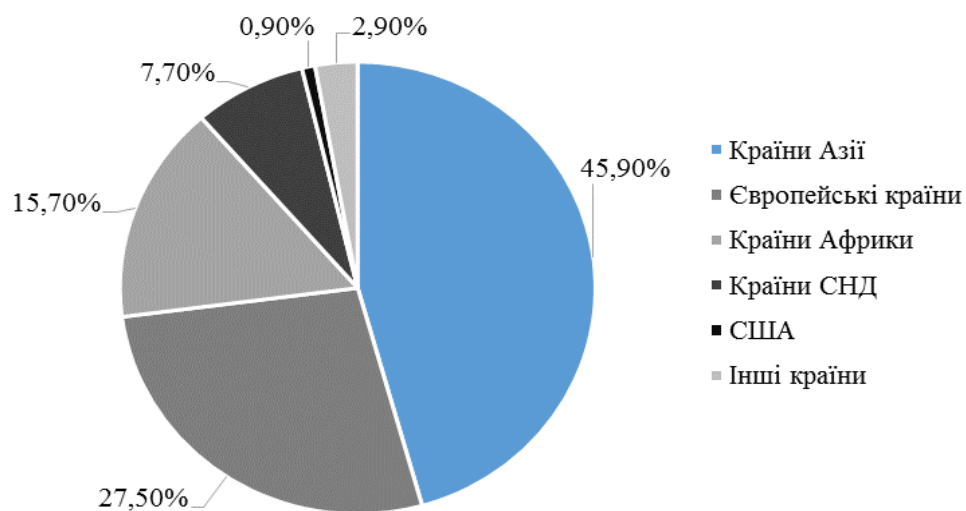

Рис. 4. Регіональна структура експорту сільськогосподарської продукції за 2016 рік

Незважаючи на те, що аграрний сектор з кожним роком займає більш активну позицію на світовому ринку, та все ж подальший його розвиток залежить потребує достатнього фінансування, що пов'язано в першу чергу з:

- розширенням обсягів та асортименту продукції АПК;
- підвищенням якості та частки додаткової вартості;
- глибокою модернізацією виробничої бази й технологій;
- оптимізацією виробничо-збутового циклу.

Так, слід відмітити, що за останні кілька років темпи росту капітальних інвестицій в сільське господарство значно перевищили темпи росту обсягів аграрної продукції. Приріст інвестицій в 2015 році склав 27,1 %, в 2016 році – 49,5 %. В той час як обсяг валової продукції сільського господарства знизився на 4,8 % в 2015 році, та зріс на 6,1 % в минулому році (рис. 5).

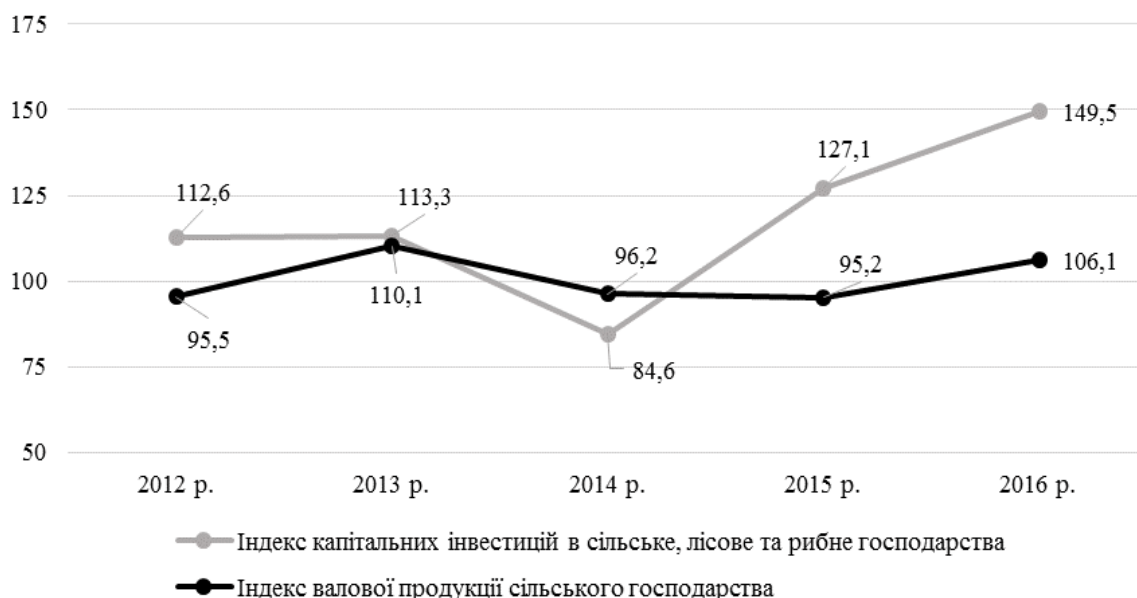

Рис. 5. Динаміка обсягів валової продукції сільського господарства та капітальних інвестицій в сільське господарство за 2012-2016 рр., %

Для проведення більш детальної оцінки проведемо аналіз джерел інвестицій в аграрний сектор України (табл. 2).

Таблиця 2

Капітальні інвестиції в аграрний сектор України за джерелами фінансування, в % до загального обсягу

Джерело	2012 р.	2013 р.	2014 р.	2015 р.	2016 р.
Кошти державного бюджету	6,3	2,5	0,7	2,4	2,3

Кошти місцевих бюджетів	3,2	2,8	2,6	5,0	7,1
Власні кошти підприємств та організацій	59,2	63,4	71,5	67,4	69,4
Кредити банків та інші займи	16,1	14,8	8,8	7,3	7,1
Кошти іноземних інвесторів	0	1,6	2,7	3,1	2,9
Кошти населення на будівництва житла	8,3	11,2	10,5	12,0	8,9
Інші джерела фінансування	6,9	3,7	3,2	2,8	2,3

Особливістю української аграрної економіки є те, що основне навантаження щодо інвестування несуть підприємства, фактично фінансуючи виробництво з власного прибутку. Протягом 2012-2016 рр. частка власних коштів підприємств в загальному обсязі інвестицій постійно наростала і досягла в минулому році 69,4%. Новітнє дослідження компанії УкрАгроКонсалт "2017-2022: Розвиток стратегій аграрного бізнесу України. Інвестиційний клімат. Факторний аналіз »показує, що рентабельність / прибутковість аграрних підприємств знизилася в 2016 р, і ця тенденція продовжиться, принаймні, до 2022 р Це означає, що прибуток підприємств як основного джерела інвестицій і« самофінансування »для підтримки зростання практично вичерпано.

Ще одне джерело інвестицій - держбюджет. Частка держбюджету в капітальних інвестиціях скоротилася з 6,3% до 2,3%.

Найважливішим джерелом фінансування розвитку є банківські кредити, однак частка банків в інвестиціях впала з 16,1% до 7,1%, тобто майже в два рази.

Цільові запозичення на міжнародному ринку для сільського господарства (кредитна програма на € 400 млн. від Європейського інвестиційного банку в 2016 році, на \$ 150 млн. від Світового банку в 2017 р. та ін) підтримують українські банки в кредитуванні інвестиційних проектів. Але вони не вирішують кардинально проблему нестачі внутрішніх ресурсів для інвестування в точки росту, а тільки відсувають її на деякий період, причому на платній основі.

Недостатній горизонт кредитування не дозволяє аграрним підприємствам навіть замислюватися і планувати великі і проривні інвестиційні проекти. За даними Нацбанку України, наприклад, в 2016 році тільки 20% обсягу кредитних коштів, які були видані підприємствам сільського господарства, були на термін більше 5 років.

Прямі інвестиції (акціонерний капітал) в сільське господарство України також фактично скоротилися. Станом на 1 січня 2014 року обсяг прямих іноземних інвестицій в галузь досяг \$ 776,9 млн., на 1 січня 2016 року він скоротився до \$ 502,2 млн. і практично не змінився до 1 січня 2017 року (\$ 500,1 млн.).

Таким чином, можна зробити висновок, що практично всі три системні недержавні джерела фінансування зростання і конкурентоспроможності ключовій галузі української економіки (власний прибуток аграрних підприємств, банківське кредитування і зарубіжні інвестиції) сьогодні втрачають свої позиції як ресурс розвитку аграрного сектора. Фінансування розвитку і зростання виробництва з власного прибутку, як зазначалося вище, фактично вичерпало свій потенціал і в кращому випадку зможе лише підтримувати аграрне виробництво на колишньому рівні.

На даний момент стан інвестиційного клімату в Україні є незадовільним. Серед факторів, які реально можуть підвищити інвестиційну привабливість України можна відзначити: удосконалення законодавства; розвиток інвестиційного ринку та інвестиційної структури; удосконалення зовнішньоекономічної діяльності; створення державних гарантій захисту інвестицій; забезпечення політичної та економічної стабільності; стабільність та ефективність роботи банківської системи; постійний моніторинг та інформування потенційних інвесторів щодо змін в інвестиційному середовищі тощо [7].

Разом з тим особливо важливе значення для розвитку аграрного сектора України має взаємодія з Food and Agriculture Organization of the United Nations. На сучасному етапі FAO здійснює в Україні свою підтримку у трьох основних напрямках: збереження та раціональне використання природних ресурсів; удосконалення політики й програм у сфері розвитку сільського господарства та сільських районів з урахуванням значення й ролі України в забезпеченні регіональної та глобальної продовольчої безпеки в контексті ЄС; розвиток та зміцнення виробничо-збутових зв'язків. Так, на думку генерального директора FAO Жозе Граціано да Сілва, «Тісна співпраця між FAO та Україною є цінним надбанням та відмінною можливістю вдосконалити місцеву, регіональну та глобальну продовольчу безпеку» [5].

На сьогодні, враховуючи досвід FAO та пріоритетні напрямки розвитку України, була розроблена програма співробітництва на 2016-2019 роки, в якій робиться акцент на таких основних пріоритетних галузях:

- створення міцної правової основи для ефективного управління земельними ресурсами та збереження ґрунтів; підтримка розвитку галузі насінництва; запобігання, контроль та відстеження транскордонних захворювань тварин; виробництво продукції тваринництва; адаптація сучасного законодавства у відповідність до міжнародних вимог та стандартів ЄС;
- забезпечення продовольчої безпеки шляхом підтримки розвитку інструментів консолідації галузі земельних ресурсів, а також відповідних інструментів, таких як

механізми управління та системи моніторингу, включаючи розбудову потенціалу та інформаційні програми;

- розвиток ланцюгів агро-продовольчого виробництва та доступ до міжнародних ринків, зміцнення потенціалу головних зацікавлених сторін, що приймають участь в цьому процесі;

- ефективне управління природними ресурсами, включаючи лісову та рибну галузі, роблячи акцент на земельних, водних, лісових, генетичних ресурсах та біорізноманітті.

Вказані напрями були узгоджені Міністерством аграрної політики та продовольства України, а також іншими партнерами програми співробітництва і в цілому відповідають ключовим напрямам політики національного рівня та Єдиної комплексної стратегії розвитку сільського господарства та сільських територій на 2015-2020 роки.

Слід також відмітити, що інвестиційний центр FAO особливу увагу на сучасному етапі розвитку аграрного сектора України приділяє дослідженню сфери агробізнесу, зокрема для насіння соняшника, зерна, цукру, м'яса та молочної продукції. Не менше уваги надається питанню технічної підтримки та нарощуванню потенціалу, а також створенню нових фінансових інструментів та покращенню довгострокового фінансування аграрних підприємств

Аналізуючи розвиток аграрного сектора економіки України, слід зазначити про наявність багатьох проблем, які заважають ефективно функціонувати, а саме: недосконалість логістики зберігання, інфраструктури аграрного ринку і, як наслідок, значні втрати продукції; використання застарілого обладнання, техніки, що призводить до ризику збільшення виробничих витрат; неповна адаптованість вітчизняної продукції до умов міжнародного ринку, а також певна невідповідність вимогам щодо якості та безпечності сировини та харчових продуктів [1].

Висновки. Аграрний сектор України – це велике міжгалузеве утворення, органічна частина економіки країни, яка включає сукупність галузей, пов'язаних між собою процесом відтворення, основне завдання якого – забезпечення продовольчої безпеки країни, оптимальних норм харчування населення України, створення експортного потенціалу сировини і продовольства.

Незважаючи на те, що аграрний сектор України активно розвивається і продовжує набирати вагу на світовому ринку, існує багато моментів, що необхідно удосконалювати. На наш погляд, успішна адаптація сільськогосподарського виробництва України до європейських та світових умов, а також підвищення ефективності розвитку аграрного сектору економіки задля забезпечення населення якісними, безпечними, доступними

продовольчими продуктами, розширення експортного потенціалу країни вимагають реалізації завдань державної аграрної політики за наступними пріоритетними напрямками:

1. Стимулювання розвитку сільськогосподарського підприємництва, у т. ч. дрібнотоварного, з метою інтенсифікації виробництва сільськогосподарської продукції, а також акцентування заходів державної аграрної політики на підтримці малозабезпечених категорій населення в частині задоволення їхніх потреб у продуктах харчування.

2. Розвиток інфраструктури аграрного ринку з метою зниження втрат сільськогосподарської продукції в процесі її зберігання і транспортування, поліпшення цілорічного задоволення потреб споживачів у якісних і доступних продуктах харчування за доступними цінами.

3. Підвищення міжнародної конкурентоспроможності української продукції АПК та вітчизняних сільгоспвиробників, нарощування експорту і розширення географії поставок сільськогосподарської продукції та продуктів харчування.

4. Удосконалення нормативно-правового забезпечення розвитку аграрного сектору економіки шляхом розроблення та затвердження стратегічних програмних документів за пріоритетними напрямками розвитку, а також забезпечення їх виконання.

В той же час, при розробці стратегії розвитку, варто враховувати показники розвитку аграрного сектору в кожному окремому регіоні країни для забезпечення ефективного використання бюджетних коштів. На наш погляд, необхідно підтримувати розвиток аграрного виробництва саме в тих регіонах, які забезпечують більші прирости. При цьому особливу увагу приділяти моніторингу рівню матеріально-технічного оснащення аграрних підприємств та господарств населення для забезпечення отримання більш якісної сільськогосподарської продукції в очікуваних обсягах.

Список литературы:

1. Климаш Н. І. Стан та особливості розвитку аграрного сектора економіки у сучасних умовах / Н.І. Климаш, С. Г. Бляшук // Вісник аграрної науки Причорномор'я. – 2014. – Вип. 1. – С. 71-79.

2. Курмаев П. Ю. Напрями підвищення ефективності аграрного виробництва в Україні / П. Ю. Курмаєв, І. О. Янчук, Н. М. Бондаренко, А. В. Василенко // Економіка: проблеми теорії і практики: [зб. наук. тр.]. — Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. — Вип. 261: в 7 т. — Т. 1. — С. 3-8.

3. Майстро С.В. Стратегія державного регулювання розвитку агропромислового комплексу України в умовах глобалізації [Електронний ресурс] / С. В. Майстро. — Режим доступу: www.nbu.gov.ua/e_journals/DeBu/2009_1/doc/2/22.pdf

4. Музиченко А. С. Аналіз напрямів підвищення ефективності аграрного виробництва в Україні / А. С. Музиченко // Агросвіт. 2013. - № 9. – С. 1-5.
5. Офіційний сайт Food and Agriculture Organization of the United Nations [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.fao.org/countryprofiles/index/ru/?iso3=UKR>
6. Офіційний сайт Міністерства аграрної політики та продовольства України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.minagro.gov.ua/>
7. Павлюк Т. І. Проблеми та перспективи залучення іноземного капіталу в аграрний сектор України/ Т. І. Павлюк, К. Ю. Гусак // Молодий учений. Серія: Економічні науки. – 2016. - № 11 (38). – С. 647-651.
8. Стратегічні напрями розвитку сільського господарства в Україні на період до 2020 року / за ред. Ю.О. Лупенка, В. Я. Месель_Веселяка. — К.: ННЦ "ІАЕ", 2012. — 182 с.